

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

زمان چاپ: ۱۴۰۳/۰۲/۲۵

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

بررسی مفهوم امانتداری در دانش آموزان و نقش اخلاق حرفه ای معلمان در بهبود حقوق متقابل آنها با دانش آموزان

علی نصرتی بیگ زاده^۱، حسین نصرتی بیگ زاده^۲

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، دانشگاه آزاد، واحد ایلخچی

۲- کارشناسی آموزش ریاضی، دانشگاه فرهنگیان علامه امینی تبریز

alinosrati۱۳۷۷@gmail.com

چکیده

اخلاق حرفه ای معلمان بدون شک می تواند تاثیر مثبتی بر دانش آموزان داشته باشد. آنها در شرایطی الگوی دانش آموزان هستند که تمامی رفتارهایشان زیر نظر دانش آموزان است و بسیار مورد توجه هستند و هر حرکت اخلاقی مثبت می تواند بسیار موثر باشد. اهمیت آموزش امانتداری به کودکان نه تنها در حفظ اموال و احترام به حقوق دیگران نمود پیدا می کند، بلکه در تقویت روابط اجتماعی و اعتماد متقابل نیز مؤثر است. کودکانی که از سنین پایین با مفهوم امانتداری آشنا می شوند، در آینده به افرادی مسئولیت پذیر، قابل اعتماد و با اخلاق تبدیل خواهند شد. آموزش امانتداری به کودکان باید از طریق الگوهای رفتاری، بازی های آموزشی و تمرین های عملی صورت گیرد تا کودکان بتوانند به طور عملی با این مفهوم و اهمیت آن آشنا شوند. این آموزش ها باید به گونه ای باشد که کودکان را به تفکر وادار کند و درک عمیق تری از مسئولیت های اجتماعی خود پیدا کنند. در نهایت، آموزش امانتداری به کودکان سرمایه گذاری در آینده ای است که جامعه ای پایدارتر، متعادل تر و اخلاق مدارتر را تضمین می کند.

کلمات کلیدی: نقش الگویی معلم، مفهوم امانتداری، اخلاق حرفه ای معلمان، حقوق متقابل، دانش آموزان

مقدمه

شان و مقام «معلم» به حدی است که اولین آیاتی که بر قلب نازنین رسول گرامی اسلام (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ) نازل شد خداوند را معلم خلائق معرفی می نماید و می فرماید: «أَفْرَأَ بِسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ، بخوان به نام پروردگارت که آفرید، و انسان را از خون بسته ای خلق کرد بخوان که پروردگارت والاتر است، همان کسی که به وسیله قلم تعلیم نمود و به انسان آنچه را نمی دانست آموخت.»

در عظمت منزلت و مقام معلم همین بس که رسول گرامی اسلام (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ) خود را معلم معرفی نموده و می فرماید: «إِنَّمَا بُعِثْتُ مَعَلِّمًا؛ همانا که من به عنوان معلم مبعوث شده ام.»، و همچنین ایشان در قالب دعا می فرمودند: «خداوندا! معلمان را بیامرز و عمر طولانی به آنان عطا فرما و کسب و کارشان را مبارک گردان!» و همچنان می فرماید: «بخشنده ترین شما پس از من، کسی است که دانشی بیاموزد، آنگاه دانش خود را بپراکند.» (کلانتری، ۱۳۹۹)

با توجه به مقام معلم که ذکر شد، استاد و شاگرد وظایف و حقوقی نیز نسبت به یکدیگر دارند که شیخ «زین الدین بن علی بن احمد عاملی جبعی» (قَدَّسَ اللهُ نَفْسَهُ الرَّكِيه)، معروف به «شهید ثانی»، از بزرگان شیعه، در کتب ارزشمند خویش با استفاده از

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

آیات، روایات و تجربیات شاگردی محضر اساتید خویش و البته سالها استادی علوم و فنون اسلامی، برخی از وظایف و حقوق استاد و شاگرد را بیان نموده است، که به اختصار به برخی آنها اشاره می‌نمائیم:

وظایف شاگرد نسبت به معلم (حقوق معلم):

«تواضع و فروتنی در برابر استاد؛ دوری کردن از صحبت آمرانه با استاد؛ با احترام یادکردن از استاد؛ سرمشق گرفتن از استاد؛ سپاسگزاری از ارشاد و هشدارهای استاد؛ تحمل تندی‌های احتمالی استاد؛ در انتظار استاد و شرفیابی به محضر او؛ عدم ایجاد مزاحمت برای اشتغالات استاد؛ آراستن و پیراستن برون و درون به هنگام ورود بر استاد؛ عدم تحمیل وقت تدریس بر استاد؛ عدم مزاحمت برای استراحت استاد؛ نشستن با نزاکت و ادب در محضر استاد؛ مراقبت از حالات و رفتار خود در محضر استاد؛ تنظیم صدا و گفتار و تلطیف آن در محضر استاد؛ جبران و تدارک کمبودهای سخن استاد با اشارات لطیف؛ پیشی نگرفتن شاگرد به پاسخ پرسش‌ها در محضر استاد؛ تمرکز حواس و استماع دقیق به سخنان استاد؛ ارج نهادن به توضیحات استاد؛ عدم تکرار سؤال‌های فرساینده و تلف‌کننده فرصت؛ سؤال به موقع از استاد؛ طرح سؤالات خوشآیند و دل‌نشین؛ دوری نکردن از سؤال و پرسش به خاطر شرم و حیا؛ شهامت شاگرد در اعتراف به عدم درک مطالب علمی؛ حفظ حریم استاد در همه حال؛ دوری کردن از بدگویی استاد؛ دفع هرگونه اتهام ناروا از ساحت استاد؛ عیب‌های استاد را بیوشاند و مناقب و خوبی‌های او را ظاهر نماید؛ با دشمنان او مجالستی نداشته باشد و دشمنان او را دوست خود نداند؛ بخاطر خدا از او علم بیاموزد؛ رعایت سکوت در مجلس درس. (کلانتری، ۱۳۹۹)

مهم‌ترین وظایف ویژه معلم عبارتند از:

۱- ایجاد خلوص نیت در شاگردان:

نخستین وظیفه‌ای که باید معلم در رابطه با شاگردان، مورد توجه و اهتمام خویش قرار دهد، این است که شاگردان را گام به گام به آداب و آئین‌های پسندیده، شیوه‌های ستوده و تمرین‌رویی نسبت به آداب دینی و حقایق و اسرار دقیق آئین مقدس اسلام، آشنا نموده، انس و عادت به صیانت نفس را در تمام شئون آشکار و نهان زندگی آن‌ها بارور سازد، به ویژه اگر احساس کرد که شاگردان وی از رشد عقلی متناسبی برخوردار هستند، باید سعی کند که چنین عادات مهم و پرارزش را در آن‌ها به ثمر رساند.

۲- ایجاد شوق به علم در شاگردان:

معلم شاگردان خود را به علم و دانش تشویق نماید. فضائل و ارزش‌ها و مزایای علم و علما را به آنان تذکر دهد. یادآور گردد که علما و دانشمندان، وارثان انبیاء و پیغمبرانند. بر کرسی‌ها و پایگاه‌هایی بلند و فرازنده و درخشانی از نور، جای دارند. کرسی‌ها و پایگاه‌هایی که مورد رشک انبیاء و شهدا و جانبازان راه خدا بوده، این موجودات مقدس به حال آن‌ها غبطه می‌خورند. (ناصری، ۱۴۰۱)

۳- دلسوزی نسبت به شاگردان:

باید معلم درباره شاگردان، خواهان اموری باشد که نسبت به آن امور احساس علاقه و دلبستگی می‌نماید. هرگونه شر و بدی را که برای خویش نمی‌پسندد، برای شاگردان نیز نپسندد؛ زیرا این گونه برابر اندیشی نسبت به شاگردان، حاکی از کمال ایمان معلم و حسن رفتار و برادری است و نمایانگر روح همبستگی و دلسوزی معلم نسبت به شاگردان می‌باشد.

۴- استفاده از روش‌های مختلف تنبیه شاگردان:

برای پیشگیری از سوء رفتار شاگردان و جلوگیری از ارتکاب خلاف آنان، لازم است معلم با اشاره و کنایه، راهگشای تربیت اخلاقی شاگردان بوده و از تخلف آن‌ها جلوگیری کند. در صورتی که ضرورت ایجاد نکند و نیازی در کار نباشد، باید از آشکارگوئی و تصریح به تخلف شاگرد، خودداری نماید. همواره از عامل لطف و محبت و مهر و مودت - برای ارشاد شاگردان - استفاده کند. آن‌ها را به خاطر تخلف و سوء رفتار، توبیخ نکرده و تا می‌تواند از این روش استفاده نماید؛ چون اولاً تصریح و

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

آشکارگوئی، پرده هیبت و ابهت استاد را از هم دریده؛ موجب شدت و فزونی جرات و جسارت شاگردان در ارتکاب خلاف و سوءرفتار و تخلف های اخلاقی می گردد. (ناصری، ۱۴۰۱)

ثانیا باعث می شود که آنان - بیش از پیش - با حرص و ولع زیادتری در تخلف های اخلاقی اصرار ورزند.

۵- فروتنی و نرمش معلم نسبت به شاگردان:

نباید معلم نسبت به شاگردان خویش، رفتاری تکبرآمیز را در پیش گیرد و نسبت به آن ها بزرگی ورزد؛ بلکه باید فروتنی و نرمش را - در برخورد با شاگردانش - به کار برد. میان معلم و شاگردان، حقوق متقابل دیگری از قبیل:

حق مصاحبت و همنشینی،
احترام در رفت و آمد و ملاقات و برخوردها،
شرافت محبت و دوستی راستین و عاری از هر نوع شائبه وجود دارد.

این حقوق و معیارها می تواند رابطه معلم شاگردانش را به طرز جالب و دلنشینی سازمان بخشیده و آن ها را با هم پیوند دهد.

۶-تفقد از احوال شاگردان:

وظیفه مذکور از حس شفقت و دلسوزی معلم، ریشه می گیرد. اگر یکی از شاگردان و یا حاضران حلقه درس استاد، در جلسه درس حضور نیافت، و غیبت او غیرعادی به نظر رسید و طولانی گشت، باید از او و احوالش و علت غیبتش پرس و جو کند. اگر از پرس و جوی خود، نتیجه ای کافی نگرفت و نتوانست راجع به او خبری به دست آورد، باید کسی را برای اطلاع از احوال او به خانه و محل سکونت وی بفرستد، یا شخصا به منزل او برود - که این کار دارای فضیلت بیش تری است. رسول گرامی اسلام با اصحاب و یاران خود همین گونه عمل می کرد، یعنی اگر ملاحظه می فرمود که یکی از ملازمان او در میان جمع حاضران، حضور به هم نرسانده است، شخصا به منظور احوال پرسی به خانه او می رفت و از او تفقد به عمل می آورد. (ناصری، ۱۴۰۱)

۷-اطلاع از نام و مشخصات شاگرد:

باید معلم، راجع به نام و نسب و فامیلی و شهر و احوال و مشخصات دانشجویان و یا حاضران جلسه درس، اطلاعاتی را کسب کرده و ترتیباتی در این زمینه فراهم آورد و بدان توجه نماید.

۸-القای مطالب علمی باید در خور استعداد شاگردان باشد. باید معلم در بذل و توزیع محصولات و فراورده های علمی و معارف خود، با سخاوت باشد. در طرز القای درس بر دانش پژوهان، ناهموار نباشد؛ بلکه باید کیفیت تدریس او هموار و دلنشین بوده، با آمیزه لطف، و توأم با رفق و مدارا و نصیحت و اندرز باشد. به قصد ارشاد شاگردان به امور مهم، به آنان سود رسانده و بهره مندشان سازد. معلم باید شاگردان خود را به صیانت و نگاهبانی اندوخته های نفیس و گرانبهای علمی - که در اختیار آن ها قرار داده است - تشویق کند. (ناصری، ۱۴۰۱)

سوالات و اهداف پژوهش

سوالات تحقیق:

۱. اخلاق حرفه ای معلمان چگونه می تواند بر رفتار دانش آموزان تأثیر بگذارد؟
 ۲. چه جنبه هایی از اخلاق حرفه ای معلمان بیشترین تأثیر را بر دانش آموزان دارد؟
 ۳. چگونه می توان اخلاق حرفه ای را در میان معلمان ترویج داد تا به بهبود رفتار دانش آموزان کمک کند؟
 ۴. تأثیر اخلاق حرفه ای معلمان بر انگیزش و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان چیست؟
 ۵. چه رابطه ای بین اخلاق حرفه ای معلمان و میزان احترام و اعتماد دانش آموزان وجود دارد؟
- اهداف تحقیق:

- بررسی تأثیر اخلاق حرفه ای معلمان بر رفتار و نگرش های دانش آموزان.
- شناسایی جنبه های کلیدی اخلاق حرفه ای که بیشترین تأثیر را بر دانش آموزان دارد.
- ارائه راهکارهایی برای تقویت اخلاق حرفه ای در میان معلمان.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

-مطالعه تأثیر اخلاق حرفه‌ای معلمان بر انگیزش تحصیلی و پیشرفت دانش‌آموزان.
- تحلیل رابطه بین اخلاق حرفه‌ای معلمان و سطح اعتماد و احترام متقابل بین معلمان و دانش‌آموزان.

پیشینه ی پژوهش

شریفی و همکاران (۱۳۹۵) مقاله ای تحت عنوان اثربخشی درمان مبتنی بر پذیرش و تعهد برافزایش سطح مولفه های (نظم پذیری، امانت داری و سازمان یافتگی)مسئولیت پذیری دانش آموزان نوشته اند که در ان به موضوع امانتداری پرداخته شده است. نتایج این پژوهش نشان می دهد که آموزش مبتنی بر تعهد باعث افزایش مسئولیت پذیری در دانش آموزان می شود و این موضوع می تواند امانتداری را در آنها افزایش دهد.

در پژوهش عربی (۱۳۹۰) با عنوان راهکارهایی برای تقویت امانتداری در بعد فردی و اجتماعی، به موضوع راه هایی برای تقویت امانتداری پرداخته شده است. در خلاصه این مقاله ذکر شده که راهکارهای تقویت امانتداری از بعد فردی و اجتماعی کدام است؟ در اخلاق اسلامی امانتداری به عنوان یکی از فضیلت های اخلاقی اساسی به شمار می رود که شاخص و نشانه ایمان و دینداری است و کسی که امانتدار نباشد، دین ندارد. در جوامع و شرکت ها و سازمان و بنگاه های اقتصادی جهت برقراری امنیت اجتماعی و افزایش بهره وری و کسب سود بیشتر و غلبه بر رقبای خود در میدان رقابت، سعی می شود تا امانتداری در مردم و کارکنان افزایش یابد. در این تحقیق با به کارگیری روش تحلیلی _ توصیفی در کنار استفاده از روش نقلی به بررسی راهکارهایی پرداخته شده است که زمینه تقویت امانتداری را در بعد فردی و هم در بعد اجتماعی فراهم می سازد. براساس یافته های این پژوهش، برخی از راهکارهای تقویت امانتداری عبارت اند از: درونی کردن امانتداری، افزایش آگاهی افراد، تقویت فطرت مداری در انسان ها، معرفی الگوهای امین، معرفی ویژگی های جامعه آرمانی و تشویق و تقدیر از افراد امانت دار که در این نوشتار سعی می شود تا به آنها پرداخته شود.

در مقاله عاج و همکاران (۱۳۹۵) نیز به موضوع راهکارهایی برای تقویت مهارت های اجتماعی در افراد اشاره شده است که در بخش نتیجه گیری در این مقاله نیز می توان به این موضوع اشاره داشت که طبق تحقیقات و مطالعات انجام شده، یکی از مسائلی که در مقاطع مختلف تحصیلی از اهمیت زیادی بر خوردار است، داشتن مهارت اجتماعی است. مهارت اجتماعی به مجموعه رفتارهای فراگرفته قابل قبولی گفته می شود که فرد را قادر میسازد با دیگران رابطه موثر داشته و از عکس العمل های نامعقول اجتماعی خودداری کند. مهارت های اجتماعی، روشی برای بهبود مهارت های اجتماعی دانش آموزان است. آموزش مهارت اجتماعی بر پایه این اصل قرار دارد که مشکلات کودکان در مهارت های اجتماعی غالباً به این دلیل است که کودکان نمی دانند در موقعیت های اجتماعی چه کار کنند و می توان کودکان را برای غلبه بر این مشکلات آموزش داد.مقاله حاضر، مقاله توصیفی است که در ابتدا با ارائه تعاریف و نظریه هایی از مهارت های اجتماعی و علل و انگیزه های ناسازگاری و شرارت برخی دانش آموزان را بررسی کرده و به ارائه راهکارهایی برای برخورد با رفتار نا سازگارانه پرداخته است.

آموزش مفهوم امانتداری به کودکان

زمانی که یک کودک با مفهوم مالکیت آشنا می شود، می توان مفهوم امانت و امانت داری را هم به او آموخت. ما اگر از همان ابتدای کودکی به گونه ای یادبگیریم که بین چیزهای که متعلق به ما هست و چیزهای که به ما متعلق نیست، تفکیک قایل شویم، تقریباً با واژه امانت و امانت داری نیز آشنا شده ایم. اگر یک کودک بتواند وسایلی را که به او تعلق دارد، اعلام کند؛ به راحتی می تواند وسایلی را که متعلق به او نیست نیز شناسایی کند و در این صورت، باید یاد بگیرد که بدون اجازه در آن وسایل دخل و تصرف نکند تا با مفهوم امانت و امانت داری آشنا شود. (حسینی، ۱۳۹۸)

اگر کودک به این راحتی ها زیر بار مفهوم «امانت داری» نرفت، چه؟ چگونه باید به او آموزش بدهیم؟

می توانید درباره اعمال فرزندتان با او به گفتگو بنشینید. مثلاً اگر چیزی را که مال او نیست برداشت، با او صحبت کنید و به او بگویید: «اگر کسی، چیزی را که مال توست بدون اجازه بردارد، چه احساسی خواهی داشت؟» از او بخواهید چیزی را که برداشته است به صاحبش پس بدهد ولی از آنجا که عذر خواهی برای کودکان کار مشکلی است او را مجبور نکنید بار اول

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

عذرخواهی کند. بهتر است به او بگویید که مثلاً دفعه بعد باید بگویی معذرت می‌خواهم. به او آموزش دهید وقتی چیزی را می‌بیند و می‌خواهد آن را داشته باشد اول از شما یا هر کس دیگر سوال کند که آیا می‌تواند آن را بردارد یا نه؟ (حسینی، ۱۳۹۸)

یعنی عذرخواهی برای کودکان، کار دشواری است؟
نه تنها برای کودکان، بلکه برای بزرگ‌ترها هم عذرخواهی معمولاً سخت است. باید این قدر با کودک تان تمرین کنید که هر جا لازم باشد از دیگران به خاطر رعایت نکردن شرط امانت داری عذرخواهی کند. برای تمرین با خود کودک نمایش کوتاهی اجرا کنید و در آن از عذرخواهی استفاده کنید. اگر کودک به برداشتن اشیایی که به او تعلق ندارد، ادامه داد؛ مجبورش کنید آن را به صاحبش پس بدهد و حتی از او عذرخواهی کند. آیا ممکن است یاد نگرفتن چنین مفهومی در دوران کودکی باعث شود که فرزندمان وقتی بزرگ شد، نتواند امانت دار باشد؟ (حسینی، ۱۳۹۸)

بله، چون هر آدمی ممکن است در زندگی اش گاهی وسوسه شود یا در موقعیتی قرار بگیرد که امانت داری برایش خوشایند نباشد. توصیه من این است که از همان دوران کودکی، در تعلیم این آموزش‌ها به کودک جدی باشید و راهکارهای مناسب پیدا کنید. مثلاً وقتی به صندوق یک سوپرمارکت می‌رسید اجناس اطراف آن محل را به کودک تان نشان دهید و بگویید که اینها به او تعلق ندارد و نباید به آنها دست بزنند. اگر درست عمل کرد و به چیزی دست نزد، او را تحسین کنید و به خاطر آنکه در برابر خواسته اش مقاومت کرده، به او پاداش بدهید؛ مثلاً می‌توانید به او اجازه بدهید چیز کوچکی را به عنوان پاداش انتخاب کند تا شما آن را برایش بخرید. (حسینی، ۱۳۹۸)

اگر کودک، این آموزش‌ها را دید و باز هم خلافش رفتار کرد، چه؟ چگونه با او برخورد کنیم؟
کلاً وقتی کودک شما چیزی را که به او تعلق ندارد از جایی بر می‌دارد، باید به سرعت با او برخورد کنید؛ یعنی به محض اینکه توانستید در یک موقعیت مناسب با او صحبت کنید. به کودک بگویید باید آن وسیله را به صاحبش برگرداند. باید به بچه بزرگ تری که می‌تواند تفاوت بین خریدن و برداشتن چیزی که مال او نیست، را تشخیص دهد، بگویید که این کار، اسامش امانت شکنی است و کار بدی است. البته هرگز نباید در چنین مواردی، اتهام دزدی به کودک بزنید. اینکه دائماً دستکاری و امانت داری را در افراد تقویت کنیم، همان قدر مهم است که تنبیه برای رفتار خلاف آن. کودکی را که بدون نگاه چپ به شکلات‌های بدون محافظ یک سوپر مارکت از کنار آنها می‌گذرد، تحسین کنید. نوجوانی را که وقتی چیزی پیدا می‌کند در پی صاحبش می‌گردد تا آن را به او برگرداند، حمایت کنید. اگر فرزندتان سابقه امانت شکنی دارد با او طبیعی رفتار کنید و در صورتی که از خود درست کاری نشان داد، حسابی او را تحسین کنید. (حسینی، ۱۳۹۸)

ضرورت پژوهش

همچنانکه می‌دانیم که اشتیاق به چیزی بعد از معرفت و شناخت ارزش آن است و میانبرترین راه برای نشان دادن اهمیت هر چیزی شناساندن صحیح آن و بیان کردن منافع و فوائد اوست. گذشته از این انسان فطرتاً طالب سود و نفع بوده و تلاش می‌کند با جلب منفعت و دفع مفسده، عزت نفس خویش را که یک نیاز طبیعی است به دست آورد و در نهایت غریزه کمالجویی خود را ارضا کند. بنابراین ما می‌توانیم با ذکر آثار و برکات امانتداری و تأثیر آن، کمال شخصیت انسان و توضیح اهمیت آن در زندگی افراد و سطح جامعه، مردم را به سوی امانتداری ترغیب نموده و این ویژگی را در وجود آنان تقویت کنیم. (صدیقی، ۱۳۹۰)

شواهد فراوانی در سیره و تاریخ ائمه اطهار(ع) و زندگی بزرگان دین در رابطه با این شیوه وجود دارد که ما به برخی از آنان اشاره می‌کنیم:

امام باقر(ع) در مورد اهمیت فوق العاده امانتداری می‌فرماید: «علیکم بالورع والاجتهاد و صدق الحدیث و اداء الامانة الی من ائتمنکم علیها برأ کان او فاجراً، فلو ان قاتل علی بن ابی طالب(ع) ائتمنی علی امانة لادیتها الیه؛ (۱) بر شما باد! پارسائی، تلاش و کوشش، راستگوئی و بازدهی امانت به هر کسی که شما را امین ساخته و امانتی به شما سپرده است شخص نیکوکار باشد یا بدکار، اگر قاتل علی بن ابی طالب(ع) بر من امانتی بسپارد مطمئناً من آنرا برای او باز خواهم گرداند.» (صدیقی، ۱۳۹۰)

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

این بیان شیوای پیشوای پنجم(ع) با استفاده از این شیوه در توسعه و گسترش فرهنگ امانتداری صورت گرفته است. در بعضی از روایات ضمن توصیه به امانت داری و راستگوئی، این ویژگی ارزشمند مهمترین ملاک ارزیابی ایمان و شخصیت افراد قرار گرفته است. امام صادق(ع) فرمود: «لا تغتروا بصلاتهم، و لا بصیامهم فان الرجل ربما لهج بالصلاة و الصوم حتی لو ترک استوحش ولكن اختبروهم عند صدق الحديث و اداء الامانة؛ به نماز و روزه افراد فریب نخورید چه بسا برخی از مردم به نماز و روزه عادت کرده و به آن شیفته می شود تا آنجائی که اگر این عادت را ترک کند به هراس می افتد ولی آن ها را با راستگوئی و اداء امانت آزمایش کنید.» (صدیقی، ۱۳۹۰)

امام صادق(ع) با این گفتار حکیمانه خویش اهمیت امانتداری و راستگوئی را آن چنان بالا برده که میزان شخصیت، اعتماد کردن و در واقع ملاک سنجش ایمان راستین افراد قرار داده است. زیرا نماز و روزه ظاهری و سایر اعمال عبادی افراد را نمی توان معیار ارزش قرار داد برای اینکه ممکن است بعد از مدتی اینها جزء عادات شخصی وی شده باشد و فرد بدون توجه به روح عبادت آن اعمال را انجام دهد و یا به انگیزه های غیر خدائی به عبادت اشتغال ورزد که هیچگونه تأثیری در تکامل روح و پیشرفت فضائل اخلاقی در انسان ندارد بلکه گاهی عبادت های بی خاصیت افراد تأثیر منفی در نسل جدید می گذارد. (صدیقی، ۱۳۹۰)

بنابراین در شناخت ایمان راستین باید به راستگوئی و امانتداری افراد تکیه کرد. در همین رابطه امام جواد(ع) از امیرمؤمنان(ع) نقل فرمود که: «لاتنظروا الی کثرة صلاتهم و صومهم و کثرة الحجّ و المعروف وطننتهم باللیل، انظروا الی صدق الحديث و اداء الامانة؛ (۲) نگاه نکنید به بسیاری نماز و روزه افراد یا اینکه زیاد به حج می روند و در ظاهر کارهای نیک انجام می دهند و شبها دعا و زمزمه دارند (این اعمال شما را فریب ندهد) شما فقط دقت کنید به راستگوئی و اداء امانت آن ها». با توجه به این سخنان ارزنده ما باید افراد جامعه خود را از اهمیت این خلق پسندیده در نزد خداوند و رهبران الهی آگاه سازیم و همچنین به کارگماری افراد و سپردن مسئولیت ها را با توجه به این معیار انجام دهیم و گر نه ممکن است در جامعه ما افرادی پیدا شوند که در مراسم مذهبی شرکت می کنند، به دین داری تظاهر نمایند در حج رفتن پیشقدم بوده و بارها مشرف شوند اما در راستگوئی و امانت پردازی دچار مشکل باشند و نتوانند از عهده برآیند: البته امانتداری از منظر امام صادق(ع) سه مرحله دارد که باید یک شخص امین در هر سه مرحله موفق باشد و گر نه نمی توان به وی امین و امانتدار راستین اطلاق کرد. آن حضرت فرمود: «لایکون الامین امیناً حتی یؤتمن علی ثلاثه فیؤدبها: علی الاموال و الاسرار و الفروج، و ان حفظ اثین و ضیع واحدة فلیس بامین؛ (۳) کسی را نمی توان امین دانست تا اینکه در سه مورد امانتداری خود را نشان دهد: در حفظ اموال، حفظ اسرار و حفظ ناموس اگر چنانکه دو مورد را مراعات کند اما در یکی بلغزد او امین نخواهد بود.» ناگفته نماند که این مراحل به ترتیب درجات امانتدار را نشان می دهد زیرا امانتداری در اموال آسانتر از اسرار است و این دو آسانتر از امانتداری در ناموس است. (صدیقی، ۱۳۹۰)

این همه اهتمام و توجه ویژه به مقوله امانتداری در سیره اهل بیت(ع) اگر به عموم بیان شود. می تواند در پایداری و تقویت این روحیه والا آحاد مردم را یاری کند. آیا می دانید مهمترین عاملی که سبب شد علی(ع) در نزد پیامبر(ص) به آن مقامات عالیه دست یابد چه بود؟ امام صادق در پاسخ به این پرسش فرمود: «فان علیاً(ع) آتما بلغ ما بلغ به عند رسول الله (ص) بصدق الحديث و اداء الامانة؛ (۴) همانا علی(ع) به آن مقامات عالی در نزد رسول خدا با راستگوئی و اداء امانت نائل شد.» (صدیقی، ۱۳۹۰)

فواید آموزش و امانتدار بودن

بیان فوائد بیشماری که برای امانتداری ذکر شده تأثیر فراوانی در تقویت روحیه امانتداری در افراد دارد. به عنوان نمونه رسول خدا(ص) در این زمینه فرمود: «الامانة تجلب الغنی؛ حفظ و اداء امانت موجب جلب ثروت می شود.» آن حضرت با این بیان شیوا یکی از فوائد امانتداری را بیان کرده و مردم را به سوی آن ترغیب می کند. البته علت این قضیه روشن است اگر فردی

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

امین و درستکار باشد مردم به آنها اعتماد می کنند و در اثر اطمینان و اعتماد مورد توجه خلق قرار می گیرند و مردم کارهای خود را به آنان واگذار کرده و کار و زندگی شان رونق می گیرد. (صدیقی، ۱۳۹۰)

در این زمینه می توان با استفاده از آیات و روایات متعدد و خاطرات و نظرات بزرگان دین و تجربیات شخصی آثار و فوائد بی شمار امانتداری را بررسی کرده و به مسئولین، مدیران، جوانان، زنان و مردان جامعه اسلامی بیان کرده و توضیح داد. آنچه از بررسی روایات بر می آید برخی از فوائد امانت داری عبارتند از: حاکم شدن فضای اعتماد به همدیگر، گسترش امنیت و آسایش در جامعه، تحکیم جایگاه اجتماعی افراد، داشتن زندگی شاد و نشاط آور، کامل شدن ایمان و فضائل اخلاقی، محبوبیت نزد خداوند متعال، رسیدن به سرچشمه فضائل، تقویت احساس اعتماد به نفس و آرامش وجدان، هماهنگی با انبیاء و اولیاء، مأیوس شدن شیطان، امنیت در روز قیامت، ایجاد وحدت و همدلی. اساساً بدون شناخت منافع و آثار یک عمل خیر انجام آن غیر مقدور است زیرا انسان انگیزه و محرکی برای آن نخواهد داشت. مولای متقیان فرمود: «من لم يعرف منفعة الخیر لم یقدر علی العمل به؛ (۶) هر کس بهره های اعمال نیک را نداد برای انجام آن قادر نخواهد بود. . (صدیقی، ۱۳۹۰)

برای توضیح بیشتر نقل خاطره ای از سیره تربیتی امام صادق (ع) در این زمینه مناسب می نماید:

عبدالرحمن بن سیابه کوفی می گوید: موقعی که پدرم از دنیا رفت، یکی از دوستانش برای تسلیت به منزل ما آمد و پس از تفقد و دلداری، از وضع مالی ما جويا شد. برایش توضیح دادم که پدرم هنگام مرگ مالی بجای نگذاشت و ما هم اکنون دست خالی هستیم. او هزار درهم به من داد و گفت: با این پول، خرید و فروش کرده و از منافعی که از زندگی را، تأمین نما در حفظ و نگهداری اصل آن مراقبت کن! من بی اندازه از اقدام به موقع آن مرد مسرور شدم و نزد مادرم دویدم و گشایشی را که خداوند برایمان فراهم نموده بود برای او گفتم و شب را با خوشحالی تمام بسر بردیم. روز بعد بازار رفتم و به شخصی که با پدرم سابقه رفاقت داشت مراجعه کردم. او برای من مقداری کالای تجارتي و و پوشاک خرید و من در مغازه ای آنها را در معرض فروش گذاشتم. خریدو فروش لباس ادامه یافت و من به فضل الهی از این راه سود کلانی بردم و کارم رونق گرفت. موسم حج فرا رسید و شوق زیارت خانه خدا و انجام مناسک حج در دلم افتاد، مادرم را از نیت خود با خبر کردم. او گفت: پسر! تو قبل از سفر حج وظیفه مهمتری داری که باید انجام دهی و آن این است که هزار درهم امانت آن مرد را به او برگردانی و خود را از بدهکاری مردم نجات دهی. من آن پول را آماده کردم و نزد او رفتم و امانت را به صاحبش تسلیم نمودم. گفت: چرا پول را بر می گردانی؟ اگر مقدارش کم است بر آن بیفزایم؟ گفتم: نه. قصد سفر حج دارم و خواستم امانت ترا قبل از سفر رد کرده باشم، صاحب پول آنچنان خوشحال شد که گویا من آن مبلغ را از جیب خودم به وی بخشیدم. آنگاه به تهیه مقدمات سفر پرداخته و قدم در راه خدا نهادم. . (صدیقی، ۱۳۹۰)

پس از انجام مناسک، به مدینه رفتم و به محضر امام صادق (ع) شرفیاب شدم. گروه بسیاری از مردم در اطراف آن حضرت گرد آمده و مسائل خود را از حضرت می پرسیدند. من که جوانی نارس بودم پائین مجلس نشستم. هنگامی که مجلس خلوت شد، امام (ع) به من اشاره کرد و من نزدیک رفتم. از من پرسید: آیا کاری داری؟ خودم را معرفی کردم. از پدرم سؤال کرد: گفتم: وفات کرد! حضرت ناراحت شد فرمود: خدایش رحمت کند، آیا ثروتی برای تو باقی گذاشت؟ گفتم، نه. پرسید: پس مخارج حج را از کجا آوردی؟ من نیز داستان آن مرد نیکوکار و تجارت خود را برای امام (ع) شرح دادم، پیش از آنکه سخنان من تمام شود، حضرت با نگرانی پرسید: با پول امانتی آن مرد چه کردی؟ گفتم: آنرا به او رد کردم. فرمود: احسنت! کار خوبی کردی! می خواهی ترا نصیحتی بکنم؟ گفتم: بله، فدایت شوم. فرمود: بر تو باد راستگوئی و امانتداری! انسان راستگو و امانتدار شریک مال مردم است. آنگاه انگشتان دستانش را درهم داخل کرد و فرمود: این چنین. ! (کافی، ج ۵)

عبدالرحمن بن سیابه در ادامه می افزاید: بعد از آن من سفارش امام (ع) را به کار بستم و تا الآن (آنچنان وضع مالیم خوب شده است که) سیصد و شصت هزار درهم حقوق مالی و وجوهات شرعیه پرداخته ام. پیشوای ششم در این روایت، علاوه بر اینکه، این جوان کوفی را بخاطر امانتداری ستوده و تشویق می کند، برای شناساندن و تقویت امانتداری در وجود او، ضمن توصیه به این خصلت زیبا، آثار و برکات آنرا نیز بر وی یادآور می شود تا او با آگاهی بیشتری به سمت امانتداری متمایل شود. همچنین

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

مادر این جوان نیز که در تحریک و ترغیب فرزندش به ادای حقوق مردم پافشاری کرده و قاطعیت نشان می دهد در این زمینه سرمشق مناسبی برای پدران و مادران و مسئولین است. گذشته از اینها، بازگرداندن سپرده های مردم در هنگام مسافرت که به پیروی از سیره اهل بیت (ع) انجام یافته - بویژه آنکه امام(ع) با نگرانی از او می پرسد. : (صدیقی، ۱۳۹۰)

وقتی به سفر آمدی با آن ودیعه چه کردی؟ - یکی دیگر از پیامهای تربیتی اهل بیت (ع) به آحاد مردم بویژه بر متولیان امر می باشد. افزون بر اینها در این روایت پرداختن وجوهات شرعیه مورد توجه قرار گرفته که یکی دیگر از اقسام امانت داری است.

آموزش عملی امانتداری

در میان شیوه های تربیتی آموزش عملی بهترین و موفقترین طریقه تعلیم و تربیت است. پند و اندرزی که از راه گوش ما به قلب انسان راه می یابد قطعاً مؤثر است ولی اثرش محدود و موقتی است، بدین جهت اگر مبلغ و مربی به موعظه تنها اکتفاء کند و گفته هایش در عمل او محسوس نباشد تأثیری بر مخاطب نخواهد داشت. ولی اگر او گفتارش را در رفتار نشان دهد اثری عمیق و ماندگار در دلهای مخاطبان گذاشته و مؤثرترین انگیزه را برای عمل ایجاد خواهد کرد. راز موفقیت رسول اکرم(ص) و پیشوایان معصوم(ع) در تربیت انسانها را باید در همین حقیقت جستجو نمود. پیامبر اسلام (ص) قبل از بعثت در مکه در اثر عملکرد شایسته خویش، به لقب «امین» شهرت یافت و یا در سخت ترین بحران های زندگی اش که حتی جاننش در خطر بود و می خواست به سوی مدینه مهاجرت کند، علی(ع) را مأمور نمود که امانتها را به صاحبانش برگرداند، گرچه آنان دشمن او بودند، قرآن از پیامبران بزرگ الهی به عنوان امین یاد می کند.(۹) و بالاخره نمونه های فراوانی در سیره عملی اهل بیت(ع) در این زمینه وجود دارد، که ما را به این واقعیت رهنمون می شود. بنابراین سرمشق عملی بودن رهبران جامعه، مدیران ارشد، مربیان، معلمان چنین تأثیر ماندگاری در تقویت روحیه امانتداری در افراد دارد. . (صدیقی، ۱۳۹۰)

ما فقط به نقل دو نمونه از سیره عملی رسول اکرم(ص) در زمینه پاسداری از امانت بسنده می کنیم:

۱- پیامبر اکرم (ص) دوران جوانی را قبل از بعثت می گذراند و هنوز با خدیجه ازدواج نکرده بود که به عنوان وکیل با اموال خدیجه یک سفر تجارتي به سوی شام رفت. قبل از سفر خدیجه کسی را به دنبال آن حضرت فرستاد که: راستگویی، امانت داری و اخلاق پسندیده ات توجه مرا جلب کرده است من حاضر دو برابر آنچه به دیگران می دادم، به تو بدهم و دو غلام ویژه خود را با تو همراه خواهم کرد که در تمام مراحل سفر در تحت فرمان تو باشند.

پیامبر(ص) این پیشنهاد را پذیرفت و به همراه کاروان به شام رفت. سفر پایان یافت و همگی اهل کاروان با سودی سرشار و بی سابقه به مقصد رسیدند. خدیجه در مورد وکیل جوان و امین قریش از غلام خود سؤال کرد. او نیز وقتی از کرامات، صفات برجسته و پسندیده و امانتداری حضرت محمد(ص) به خدیجه گزارش داد خدیجه گفت: میسر! کافی است علاقه مرا به محمد(ص) دو چندان کردی. برو من تو و همسرت را آزاد کردم. (سلطانی، ۱۳۹۷)

۲- در ماجرای هجرت پیامبر(ص) از مکه به سوی مدینه حضرت رسول(ص) علی (ع) را در مکه گذاشت که امانتها و سپرده های مردم را ادا کند زیرا قریش آن حضرت را پیوسته در جاهلیت به امانتداری و راستگویی می شناختند و او را محمد امین می گفتند و امانت های بسیاری به آن حضرت می سپردند و هم چنین در موسم حج در مکه زائران حرم امانتهای خویش را نزد آن حضرت به ودیعه می سپردند و بعد از بعثت نیز این برنامه ادامه داشت برای همین به علی (ع) در هنگام هجرت فرمود: صبح و شام در ابطح ندا کن و با صدای بلند بگو: هر کس نزد محمد(ص) امانتی به ودیعه نهاده بیاید و از من بگیرد و امانتهای مردم را در ملأ عام و آشکارا به آنان تحویل ده زیرا تو جانشین من هستی). (سلطانی، ۱۳۹۷)

علی(ع) نیز به نقش عملی مربی گرانقدرش حضرت رسول خدا(ص) مباحث کرده و می فرماید: «یرفع لی فی کلّ یوم علماً من اخلاقه و یأمرنی بالاعتداء به؛ آن حضرت برای من هر روز از سجایای پسندیده خود پرچمی می افراشت و امر می فرمود، عملاً از اخلاق آن حضرت پیروی کنم. پرورشهای عمیق و عالمانه و عملی رسول اکرم(ص) تمام استعدادهای نهانی وجود مقدس علی(ع) را شکوفا نموده و در مدت کوتاهی به عالی ترین مدارج انسانیت رسانید و این گویای تأثیر شگرف رفتار بزرگان، رهبران و مربیان جامعه در اعمال و رفتار آحاد مردم و جوانان و نوجوانان می باشد. یکی از بزرگان در ضمن سخنانی که خطاب به

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

مبلغان و مربیان ایراد می کرد چنین گفت: اگر شما یک ماه تمام در رابطه با یک موضوع اخلاقی صحبت کنید و تمام جوانب و زوایای آنرا بررسی و موشکافی نموده و با شکلی زیبا و سخنانی شیوا بر مخاطبین عرضه کنید در مدت کوتاهی تمام گفته های شما و یا اکثر سخنانتان از حافظه شنونده گان پاک می شود اما در طول این مدت اگر یک عمل مثبت و یا منفی قابل توجه از شما سر بزند آن عمل تا مدت‌های مدید در خاطر آنان باقی خواهد ماند. (سلطانی، ۱۳۹۷)

تربیت اخلاقی

واژه تربیت از ریشه "رب" است و در کتاب های لغت، دارای معانی متعددی همچون سرپرستی، کامل کردن، اصلاح امور، تدبیر، تأدیب، چیزی را ایجاد کردن و به تدریج از حالت نقض به حد تمام رساندن و شوق دادن شیء به سمت کمال و رفع نقایض است. به نظر می رسد معنای تربیت از ریشه "رب"، همین معنای اخیر است و سایر معانی همه از آثار و لوازم این معنا باشند؛ زیرا در تمام معانی مذکور، به گونه ای معنای تدبیر برای سوق دادن به سوی کمال وجود دارد. در واقع، مشتقات کلمه تربیت از ریشه "رب"، مانند ربوبیت، رب، مربوب، ربانی، ربیون و ارباب، در متون اسلامی فراوان به کار رفته است. تربیت در اصطلاح نیز عبارت است از فراهم ساختن زمینه های رشد و شکوفایی تربیت پذیر و رساندن او به مرحله ای که استعدادها و قابلیت هایش را بروز دهد. تربیت اخلاقی، بخشی مهم از علم اخلاق را تشکیل می دهد و چون مباحث آن عمدتاً ناظر به راهکارهای عملی و ارائه توصیه هایی در باب عمل است، گاهی از این بخش با نام "اخلاق عملی" یاد می شود. در مقابل، به آن بخش از مباحث اخلاقی که به توصیف خوبی ها و بدی های اخلاقی می پردازد، "اخلاق نظری" می گویند. (خانی، ۱۳۹۸)

بدین ترتیب، تربیت اخلاقی، آموزش اصول و ارزش های اخلاقی و فضیلت های اخلاقی است که در آن ابعاد شناختی، عاطفی و رفتاری اخلاق مورد توجه قرار گرفته است. در این راستا نظام آموزشی نیز به سراغ تربیت اخلاقی رفته و در هدف گذاری خود برای همه دوره های تحصیلی اهداف اخلاقی را پیش بینی کرده است. اهداف اخلاقی اهدافی عام هستند که باید بر تمام آموزش ها حاکم باشند. برای رفع اشکال مطرح شده باید شیوه آموزش از جنبه ذهنی خارج شود و با تغییرات و تحولات اساسی، آموزش نوینی را در امر پرورش اخلاقی آغاز نماید. (خانی، ۱۳۹۸)

به هرحال آن چه مسلم است دانش آموز اگر به جای حفظ مطلب با مسایل سروکار داشته باشد و آنها را لمس کند، از تأثیر قابل توجهی برخوردار می شود. برای مثال می توان رفتار دانش آموز در موقعیت های مختلف را بررسی نمود و همچنین از خودش خواست تا رفتارش را ارزیابی نماید و سپس به اصلاح رفتارهای غلط اقدام نماید. حتی می توان موقعیت هایی را ایجاد کرد تا دانش آموز عکس العمل خویش را بسنجد، که در کلاسهای پرورشی این زمینه ها ملموس تر است. باتوجه به آنچه گفته شد، اخلاق مانند سایر رشته ها تنها یک برنامه درسی نیست که دانش آموزان مطالعه نمایند و مطالب را حفظ نموده و نمره ای بگیرند و سپس همه را به فراموشی سپرده، بدون آن که در زندگی از آن بهره ای ببرند و نتیجه ای بگیرند. عده ای، تربیت اخلاقی را با پند و اندرز دادن مساوی تلقی می کنند. در حالی که موعظه تنها یک روش-آن هم روش نسبتاً ضعیفی- از روش های تربیت اخلاقی است. تربیت اخلاقی یاری به افراد برای کسب بینش و معرفت است تا درست را از نادرست بشناسند. (خانی، ۱۳۹۸)

شیوه های آموزش اخلاقی در کلاس

مدرسه نخستین نهاد رسمی است که از طریق معلمان، گروه همسالان، جو مدرسه، و برنامه های درسی تعلیمات مدنی، دانش آموزان را هم به نحوه کار اجتماع محدودشان (مدرسه) و هم جامعه ای که در داخل آن سهمی خواهند داشت و بالتبع از حقوق و مسولیت هایی برخوردار خواهند شد قادر می سازد. در این رابطه نقش معلمان به عنوان افرادی که در بالاترین سطح از تعامل میان فردی با دانش آموزان قرار دارند و الگویی قابل مشاهده و در دسترس برای سازندگان اجتماع تلقی می شوند، قابل بررسی و تأمل است. در زمینه ارتباط مدرسه و رشد اخلاقی، شارف، واسرمن، جنینگیز و ریمن در دهه ی هفتاد تحقیقاتی

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

انجام دادند و به این نتیجه رسیدند که هر جو شرایط خاصی را برای رشد اخلاقی فراهم می کند و در جو دموکراسی رشد اخلاقی تسهیل می شود. (خانی، ۱۳۹۸)

معلم می تواند از شیوه های خاصی در کلاس استفاده نماید:

* طرح دقیق و عمیق اخلاقی، همراه با تمثیل و طرح سوالاتی از دانش آموزان در زمینه مثال های مطرح شده.

* تشویق دانش آموزان به مطالعه کتاب های اخلاقی.

* مباحثات اخلاقی با رهبری معلم.

* بحث پیرامون احساسات و ارتباطات شخصی و نکات اخلاقی آن.

* اجرای نمایش هایی که دانش آموز خود ایفاگر نقشی مثبت و سازنده باشد.

* استفاده از فیلم های اخلاقی.

* استفاده از ضبط و ویدیو، تا رفتارهای واقعی بچه ها ضبط شود و برای شناخت بیشتر از خودش به او عرضه شود.

* قراردادن آنها در موقعیت هیجانی تا بتوانند مسایل اخلاقی و شخصی خود را حل کنند. (خانی، ۱۳۹۸)

این شیوه ها اثرات بسیار مفیدی در آموزش اخلاقی و تربیت اخلاقی دارند و باعث می شوند دانش آموز با مسایل اخلاقی درگیر شود و در اندیشه فرو رود. این روش ها نظر دانش آموز را جلب می کند و انگیزه یادگیری قوی می گردد. مثلاً ایجاد موقعیت های خاص هیجانی با ضبط رفتار واقعی بچه ها باعث می شود مسایل و مشکلاتشان را به شکل ملموسی بشناسند و درصدد حل آن برآیند. از نقش بازی کردن نیز می توان استفاده قابل توجهی نمود. اگر فردی دارای یک مشکل اخلاقی است برای مثال ترسو است باید به او اجرای نقش فرد شجاعی را داد. این شیوه باعث انتقال و ایجاد این روحیه در او می گردد معلم نباید خود را به یک شیوه محدود نماید بلکه باید ترکیبی از روش ها را داشته باشد. (خانی، ۱۳۹۸)

تشویق و تکریم انسانهای امین

تشویق در روح و جان آدمی اثر فوق العاده و معجزه آسائی دارد و او را در انجام کار مصمم تر می کند چرا که هر انسانی طبعاً خودش را دوست دارد و احترام و قدرشناسی دیگران عزت نفس او را تقویت کرده و از ته دل مسرور می سازد. این شیوه محرکی بسیار قوی برای رساندن افراد تشویق شده به سوی اهداف مطلوب می باشد. آری تکریم و تشویق، افراد را در مداومت آن عمل به شوق می آورد و او را ناخواسته به سوی تکرار عمل می کشاند. در مقابل ناسپاسی، دلسردی و یأس بدنبال دارد. علی(ع) می فرماید: هرگز نیکوکار و بدکار در نزد تو یکسان نباشند زیرا چنین روشی نیکوکار را در کار نیک بی رغبت کرده و بدکار را به سوی کار بد سوق می دهد. (۱۶) تجربه نشان داده است که هرگاه متولیان و دست اندرکاران جامعه در مقابل فردی که فعالیت های دلسوزانه و مخلصانه انجام می دهد بی تفاوت باشند و عمل نیک وی را مورد ستایش و تحسین قرار ندهند او برای ادامه فعالیت های دلسوزانه کمتر علاقه نشان می دهد و یا مایوس می شود. (صدیقی، ۱۳۹۰)

از منظر اسلام اصل تشویق و تنبیه به عنوان یک اصل مسلم تربیتی پذیرفته شده است و اساساً وجود بهشت و جهنم، انذار و تبشیر پیامبران و آیه های مربوط به پاداش و کیفر، وعده و وعیدهای شوق انگیز و هراسناک و سایر موارد جلوه هائی از تشویق و تنبیه است. خداوند متعال حضرت یوسف(ع) را به خاطر امانتداری و حفظ ناموس مردم در نوجوانی، تشویق و ستایش می کند و او را با صفات زیبایی "امین"، "محسن"، "متقی" و "مخلص" تحسین کرده و علاوه بر اعطای حکومت دنیوی، وعده پاداش نیک اخروی و فضل و رحمت الهیه به وی مقرر داشته و دوازدهمین سوره قرآن را به تمجید و تکریم از آن شخصیت وارسته و امین اختصاص داده است. امام صادق(ع) نیز عبدالرحمن بن سیابه را بخاطر ادای امانت تشویق و تحسین نمود. در هر صورت برای تقویت روحیه امانتداری در افراد، جوانان، مسئولین و سایر رده های اجتماعی بهتر است از این شیوه قرآنی بهره بگیریم. بدون تردید تشویق کارگزاران امین، متصدیان درستکار و مدیران و مجریان و کارگران و کارفرمایان و سایر آحاد مردمی که امانتداری خود را به نوعی در جامعه ثابت کرده اند نتایج خوب و ثمر بخشی را به دنبال خواهد داشت. (صدیقی، ۱۳۹۰)

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

اخلاق حرفه ای معلم و امانتداری در دانش آموزان

معلم به نقل از بشیری و همکاران (۱۳۹۸): شخصی که تدریس می کند، یا اینکه به رشد و تکامل تربیتی دیگران کمک می کند. (فرمهبینی فراهانی، ۱۳۷۸)

تربیت در اصطلاح نیز عبارت است از فراهم ساختن زمینه های رشد و شکوفایی تربیت پذیر و رساندن او به مرحله ای که استعداد ها و قابلیت هایش را بروز می دهد. (مصباح، ۱۳۸۲)

اخلاق به نقل از بشیری و همکاران (۱۳۹۸): به طور ساده عبارتست از شناخت صحیح از ناصحیح و سپس انجام صحیح و ترک ناصحیح، اخلاق حرفه ای امروز به عنوان یکی از زمینه های دانش مدیریت در درسازمان به شمار می رود. این مسئله آنقدر حائز اهمیت است که امروزه اکثر موسسات صنعتی و بازرگانی در زمینه های اخلاق حرفه ای به دانش جویان خود آموزش های لازم را ارائه می دهند (سرمدی و شالباف، ۱۳۸۶) گاهی اخلاق به معنای خلق و خوی، رفتار عادت شده و مزاج به کار می رود. معنای دیگر دانشی است که از حسن و قبح و خوبی و بدی رفتار بحث می کند. (قراملکی، ۱۳۸۳)

اخلاق حرفه ای به نقل از بشیری و همکاران (۱۳۹۸): سازمان ها در شناخت تعهدات اخلاقی خود در قبال محیط و نیز تشخیص و حل مسائل اخلاقی در کسب و کار محتاج دانش تضمینی معینی هستند و این دانش همان اخلاق حرفه ای است. (قراملکی، ۱۳۸۲)

تربیت اخلاقی، بخشی مهم از علم اخلاق را تشکیل می دهد و چون مباحث آن عمدتاً ناظر به راهکار های عملی و ارائه توصیه هایی در باب عمل است، گاهی از این بخش با نام «اخلاق عملی» یاد می شود. در مقابل، به آن بخش از مباحث اخلاقی که به توصیف خوبی ها و بدی های اخلاقی می پردازد، «اخلاق نظری» می گویند. (دیلمی و آذربایجانی، ۱۳۸۳)

تربیت اخلاقی: واژه تربیت از ریشه «رب» است و در کتاب های لغت، دارای معانی متعددی همچون سرپرستی، کامل کردن، اصلاح امور، تادیب، چیزی را ایجاد و انشا کردن و به تدریج از حالت نقص به حد تمام رساندن و سوق دادن شیء به سمت کمال و رفع نقایص است. به نظر می رسد معنای تربیت از ریشه «رب» همین معنای اخیر است و سایر معانی همه از آثار و این معنا باشد؛ زیرا در تمام معانی مذکور، به گونه ای معنای تدبیر برای سوق دادن به سوی کمال وجود دارد. در واقع، مشتقات کلمه تربیت از ریشه «رب» مانند ربوبیت، رب، مربوب، ربانی، ربیون و ارباب، در متون اسلامی فراوان به کار رفته است. (ضرابی، ۱۳۹۰)

بدین ترتیب، تربیت اخلاقی، آموزش اصول و ارزش های اخلاقی و پرورش گرایش ها و فضیلت های اخلاقی است که در آن ابعاد شناختی، عاطفی و رفتاری اخلاق مورد توجه قرار گرفته است. (داودی، ۱۳۸۹)

رفتار های اخلاقی در آموزش و پرورش، اصول اخلاق حرفه ای معلمان به نقل از بشیری و همکاران (۱۳۹۸): مدارس به عنوان اصلی ترین نهاد توسعه دهنده منابع انسانی تخصصی در مسیر دستیابی به توسعه پایدار مبتنی بر ملاحظات جهانی شدن، نقش حساسی را برعهده دارد. (آراسته و همکاران، ۱۳۸۷) امروزه توسعه، نیازمند یک نظام آموزش پویا و هماهنگ است. آموزش و پرورش باید ضمن توجه به بحران افزایش کمی و تنگناهای مالی، به حفظ، بهبود و ارتقای کیفیت نیز بپردازد. معلمان یکی از مهم ترین ارکان فرایند نوسازی مدارس هستند، آنها بیش از پیش نیازمند درک عمیق تری از تحولات اجتماعی هستند و بر اساس رشد روز افزون تقاضای اجتماعی برای مدارس، تغییر کیفیت آن و تصویری نوین از صلاحیت های یک معلم را می توان به سه دسته تقسیم کرد: صلاحیت های حرفه ای، صلاحیت های شخصی و ذاتی، مهارت های اجتماعی. صلاحیت های حرفه ای را می توان به شیوه های گوناگون تبیین کرد. برنامه ریزی، ارائه دروس، ارزشیابی پیشرفت تحصیلی. (میلر و میلر، ۱۳۸۶)

شیوه های آموزش اخلاقی در کلاس: به نقل از موسوی و همکاران (۱۳۹۴) مدرسه، نخستین نهاد رسمی است که از طریق معلمان، گروه همسالان، جوّ مدرسه، و برنامه درسی تعلیمات مدنی (لنگتون، ۱۹۶۹) دانش آموزان را هم به نحوه کار اجتماع محدودشان (مدرسه) و هم جامعه ای که در داخل آن سهمی خواهند داشت و بالتبع از حقوق و مسئولیت هایی برخوردار خواهند شد قادر می سازد. (باتری، ۱۳۹۳) به نقل از موسوی و همکاران (۱۳۹۴) معلم می تواند از شیوه های خاص برای رشد

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

اخلاقی دانش آموزان استفاده نماید مانند: • طرح دقیق و عمیق اخلاق، همراه با تمثیل و طرح سوالاتی از دانش آموزان در زمینه مثال های طرح شده • تشویق دانش آموزان به مطالعه کتاب های اخلاقی • مباحث اخلاقی با رهبری معلم • بحث پیرامون احساسات و ارتباطات شخصی و نکات اخلاقی • اجرای نمایش هایی که دانش آموز خود ایفاگر نقش های مثبت و سازنده باشد • استفاده از فیلم های اخلاقی • استفاده از ضبط، ویدیو، تا رفتار های واقعی بچه ها ضبط شود و برای شناخت بیشتر از خودش به او عرضه شود. • قرار دادن آنها در موقعیت هیجانی تا بتوانند مسایل اخلاقی و شخصی خود را حل کنند. • در اختیار قرار دادن تجربیات دیگران، برای اینکه درک آنها توسعه یابد. (باقری، ۱۳۹۱)

این شیوه ها اثرات بسیار مفیدی در آموزش اخلاقی و تربیت اخلاقی دارند و باعث می شوند دانش آموز با مسایا اخلاقی درگیر شود و در اندیشه فرو رود. این روش ها نظر دانش آموز را جلب می کند و انگیزه یادگیری قوی می گردد. نقش الگویی معلم: معلم با توجه به نفوذ معنوی اش، قلب و اندیشه و رفتار دانش آموز را تسخیر می کند. تمام رفتار معلم از کوچک ترین حرکات و اشارات او تا نحوه گفتار و عملش ممکن است توسط دانش آموزان تقلید شود. معلم فقط کار تدریس و آموزش را انجام نمی دهد بلکه روح و روان دانش آموزان را نیز تحت آموزش مستقیم و غیر مستقیم خود قرار می دهد، چرا که دانش آموزان معلم را الگو خود در رفتار و گفتار قرار می دهند. معلم دانش آموزان را پرورش می دهد، معلم توانا با ارزش های انسانی والا، می تواند دانش آموزان خود را به نحو احسن تربیت کند و آموزش دهد؛ البته در زمینه تربیت نباید نقش والدین را کم رنگ کرد یا فراموش نمود. (باقری، ۱۳۹۱)

در مدرسه دو خرده فرهنگ را می توان از یکدیگر متمایز کرد: خرده فرهنگ دانش آموزان و خرده فرهنگ معلمان. البته ارزش های این دو خرده فرهنگ متفاوت هستند. ارتباط و دلبستگی نوجوان به معلمان، تاثیر زیادی روی علاقه ها، نگرش ها، تفکرات و تمایلات وی به جای می گذارد. به همین خاطر، هر چه ارتباط و علاقه نوجوان به معلم بیشتر شود، آثار و پیامد های آن بارز تر خواهد شد. این ارتباط و علاقه، به شکل ها و رنگ های گوناگون در می آید که اساس آن، به شخصیت معلم، میزان تعهد او به شغل خود، میزان درک و شناخت وی نسبت به مرحله ی نوجوانی و طریقه ی حل مشکلات آن بستگی دارد. چنان چه معلم نسبت به دانش آموزان امر و نهی، تهدید، تعقیب و آزار و شکنجه اعمال کند، دانش آموزان را از خود دور می سازد و میان خود و آنها جدایی می اندازد؛ در نتیجه، مورد بحث آنها قرار نمی گیرد. برعکس، معلم خوب و عادل که همواره با دانش آموزان هم کاری صمیمانه دارد و هنگام درخواست کمک، از سرزنش آنان پرهیز می کند، می تواند محبت و اعتماد دانش آموزان را به خود جلب کند. (بیابانگرد، ۱۳۷۶)

بحث و نتیجه گیری

با افزایش آگاهی از نقش اخلاق حرفه ای معلمان در بهبود رفتار دانش آموزان، می توان نتیجه گیری های مهمی را در نظر گرفت:

۱. تأثیر مثبت اخلاق حرفه ای معلمان بر رفتار دانش آموزان: معلمان با رعایت اصول اخلاق حرفه ای، می توانند بهبود رفتاری دانش آموزان را تسهیل کنند. این شامل احترام به دانش آموزان، تعامل مثبت با آنها، انصاف در ارزیابی ها و ایجاد محیطی حمایت کننده برای یادگیری است.

۲. تأثیر اخلاق حرفه ای بر انگیزش دانش آموزان: معلمان با نشان دادن اخلاق حرفه ای در تدریس و رفتار، می توانند انگیزش دانش آموزان را افزایش دهند. این شامل تشویق، ایجاد اعتماد و ارائه نمونه های مثبت است.

۳. تأثیر اخلاق حرفه ای بر اعتماد دانش آموزان به معلمان: اخلاق حرفه ای معلمان می تواند به افزایش اعتماد دانش آموزان به معلمان کمک کند. اعتماد به معلمان باعث ایجاد یک محیط آموزشی مثبت و مؤثر می شود.

۴. تأثیر اخلاق حرفه ای بر تعامل معلمان و دانش آموزان: معلمان با رعایت اخلاق حرفه ای، تعامل مثبت و مؤثری با دانش آموزان برقرار می کنند. این تعامل می تواند بهبود رفتار دانش آموزان را تسهیل کند.

به طور کلی، اخلاق حرفه ای معلمان نقش مهمی در بهبود رفتار دانش آموزان دارد و توجه به این جنبه می تواند به بهبود کیفیت آموزش و یادگیری کمک کند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

منابع

- ۱- روحانی، زهرا، ملاشاهی، انیسه، جان آبادی، مهناز، بررسی ویژگی های اخلاق حرفه ای معلم و تاثیرات آن بر دانش آموزان در کلاس درس، اولین کنفرانس بین المللی مطالعات میان رشته ای علوم بهداشتی، روانشناسی، مدیریت و علوم تربیتی، ۱۴۰۰
- ۲- زمانی، مانده، قادری، مریم، بزگر، مهدی، اخلاق حرفه ای معلمان و تاثیر آن بر دانش آموزان، دومین همایش علمی پژوهشمند، ۱۴۰۲
- ۳- ناصری، محمد، حقوق متقابل معلم و دانش آموز، ۱۳۹۹
- ۴- کلانتری، مجتبی، حقوق متقابل معلم و شاگرد، ۱۴۰۰
- ۵- باقری، خسرو (۱۳۹۱). نگاهی دوباره به تربیت اسلامی، تهران: انتشارات مدرسه.
- ۶- فرامرزی قراملکی و همکاران، احد؛ (۱۳۸۸)، اخلاق حرفه‌ای در تمدن ایران و اسلام، تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی، چاپ دوم.
- ۷- حسینی، عاطفه، چگونه امانت داری را به کودکان بیاموزیم، ۱۳۹۸
- ۸- صدیقی، مهران، تقویت امانتداری مهمترین نیاز جامعه، ۱۳۹۰
- ۹- شریفی، سمیه، داوودی، حسین، حیدری، حسن، اثربخشی درمان مبتنی بر پذیرش بر افزایش سطح مولفه های امانتداری و مسئولیت پذیری دانش آموزان، پنجمین کنفرانس بین المللی مدیریت در علوم انسانی، ۱۳۹۵
- ۱۰- عربی، حسینعلی، راهکارهایی برای تقویت امانتداری در بعد فردی و اجتماعی، نشریه اسلام و علوم اجتماعی، پاییز و زمستان ۱۳۹۰ شماره ۶
- ۱۱- حیدری، محمد حسین، نصرتی هشی، کمال، متقی، زهره (۱۳۹۳). اخلاق حرفه ی معلمی و رویکرد های تربیتی از منظر ابن سینا، فصل نامه علمی - ترویجی اخلاق، سال ۴، شماره ۱۴، صفحه ۳۹-۶۹.
- ۱۲- موسوی، اعظم السادات، فتاحی، بهاره، زارع بیدکی، فاطمه، فلاح، ریحانه (۱۳۹۴) نقش معلم در تربیت اخلاقی جامعه، اولین کنفرانس علمی پژوهشی راهکار های توسعه و ترویج آموزش علوم در ایران.